

МЕТОД НА СЛУЧАЈ

Апстракт

Потребата за целосно и детално проучување на воспитно-образовните феномени ја условува примената на мноштво методи за нивно проучување и истражување. Токму, во трудот се дава преглед на еден од релативно помладите методи за собирање на податоци-методот на случај (case study). Презентирани се податоци кои говорат за потеклото, карактеристиките, видовите на методот на случај, фазите, чекорите низ кои може да помине едно истражување со примената на овој метод, како и значењето кое го има овој метод во разбирањето и расветлувањето на појавите во нивниот природен реален контекст.

Клучни зборови: методи за истражување/проучување, природен контекст, реална слика, податоци

CASE STUDY

Abstract

The need for holistic and detailed study of educational phenomena implies the application of a variety of methods for their study and research. So, the paper provides an overview of one of the relatively younger methods of data collection-case method (case study). Presented data speak about the origin, characteristics, types of case method, the stages, the steps through which you can pass a survey by the application of this method, and the importance which has this method in understanding and clarifying the phenomena in their natural realistic context.

Key words: Research methods / study, natural context, realistic picture, data

Вовед

Сложеноста, неповторливоста, динамичноста, полифакторалноста на воспитно-образовните феномени ја условува примената на мноштво методи и на нив соодветни техники и инструменти, кои се користат за нивно проучување. Во тоа мноштво на методи се наоѓа и методот на случај или познат под најразлични називи како „case study“, „анализа на случај“...Тој е еден од релативно помладите методи за прибирање на податоци, кој се користи во проучување, истражување на феномените во областа на општествените, хуманистичките науки, па оттаму и во педагогијата.

Во областа на општествените и хуманистичките науки за првпат се применува во етнологијата при проучување на одредени етноси, за да

подоцна се примени во психологијата, особено при проучување на личноста, како средство за индивидуална терапија. Истиот се користи и како база за анализа на односите во некоја група, средство за трансакциона анализа, од што произлегува и неговата примена во психијатријата, особено во студиите на одделни болести и нивни конкретни манифестации.

Неговата примена во педагогијата произлегува од фактот што при проучувањето на одредени педагошки појави, со цел да се увиди текот, динамиката, процесуалноста, специфичностите во нивниот развој, се бара подолг временски период, период во кој создавањето на истражувачот се насочува кон одредени конкретни манифестации на појавата, конкретни однесувања, за кои со тек на времето се донесуваат соодветни заклучоци, кои можат да се вградат во одреден научен систем, па бараат примена токму на еден ваков метод-методот на случај.

Со примената на овој метод се добиваат одредени квантитативни, но пред се квалитативни показатели за проучуваниот феномен. Токму добивањето на квалитативните показатели, примената на нарацијата, во методот на случај довеле до ситуација да бројни мислители се обидат да го обезвреднат неговото значење, а како поткрепа на тоа да истакнат дека квалитативните показателите се недоволни за да се изврши генерализирање на заклучоците поврзани со проучување, истражување на феноменот.

Но, со методот на случај се доаѓа и до одредени параметри кои можат нумерички да се искажат и квантитативно да се обработат, т.е. да се добијат податоци кои можеме да ги искажеме со номиналната или ординалната скала. Овие, квантитативни показатели нè можеме да ги употребиме за генерализирање, но можат да ни послужат како ориентир за понатамошни истражувања, во кои ќе се опфати еден поголем, репрезентативен примерок врз основа на чие проучување, истражување ќе се добијат резултати од кои ќе можат да се изведат генерализации..

Голем број на критичари пак, сметаат дека методот на случај може да се користи само како прелиминарна алатка, која ќе претставува база за спроведување на поопсежни истражувања кои ќе подразбираат примена на мноштво други методи за проучување, истражување. Навистина, методот на случај може да претставува база за некои други поопсежни истражувања, но сепак неговата примена како метод за проучување на одредени специфични случаи ни овозможува да добиеме показателите од посебна и суштинска важност за проучување на конкретен феномен, значаен за педагогијата како научна дисциплина.

Значи, и покрај неговото оспорување и минимизирање на неговите вредности, голем број истражувачите ја применуваат студијата на случај како истражувачки метод, особено кога планираат и проучуваат проблеми кои имаат директна врска со реалните животни ситуации.

Што е тоа студија на случај?

Презентираме бројни определби на поимот студија на случај.

- ригорозно, систематско заокружување на некоја целина врз основа на единствен карактер, било да станува збор за некоја појава, збир на истородни појави, процеси, односи, групи на луѓе или дури на цело општество. Централен момент е целината на случајот (т.н. холистички принцип), која го определува карактерот на методот и неговата организација, но само во рамки на целината, се настојува да се создаде разновидна граѓа на податоци за да се објасни случајот. Се разбира дека таквата целина на случајот е само дел од пошироката целина, која секогаш е контекст или нејзино „миље“ со кое „случајот“ секогаш има комуникација и од која ги црпи битните карактеристики.“ (Милиќ, В и Печулиќ М, види кај Мојановски, Ц., 1998:263)

- специфичен пример кој е така дизајниран да може да илустрира пошироки генерални принципи (Nisbet, Watt, 1984)

- еден пример во акција, идеја и апстрактен принцип кои дејствуваат задно на конкретен пример (Adelman i saradnici, 1980:72)

- истражувачки метод кој предвидува емпириско истражување на современите феномени имајќи го во вид вистинскиот животен контекст, каде не постојат рески граници помеѓу феноменот и контекстот и се користат повеќе извори на докази“ (Robert, K. Yin, 1984, стр.23)

Ние, ја прифаќаме определбата на поимот метод на случај како истражувачки метод во кој се применува холистички пристап во проучување на одреден конкретен случај/случаи, ни возмoжува да ги запознаеме феномените во нивниот природен контекст, овозможувајќи ни да добиеме таква граѓа која ќе ни овозможи расветлување на сите битни аспекти на проучуваната појава.

Што се може да биде предмет на методот на случај?

Кога станува збор за студија на случај најчесто мислиме дека се однесува за поодделен случај, следење, терапија, анализа само на една личност. Но, се разбира тоа може да биде и група на луѓе, одделно училиште., т.е. се она кое претставува една заокружена целина со свои карактеристични својства, особини-поединец, група, семејство, одделение, населба, установа и сл.

Значи, предмет на методот на случај претставуваат сите заокружени целини од областа на педагошката теорија и пракса, со нивните карактеристични, реални особини, кои се проучуваат во нивниот природен, реален контекст.

Извори на податоци за изведување на студијата на случај

Изворите на податоци за изведување на студијата на случај можат да бидат најразлични во зависност од критериумот кој се зема при нивното определување. Ако за критериум се земе начинот на уредувањето на податоците неопходни за проучување на одредени случаи се делат на:

а) Формални извори на податоци - изградени се од страна на одредени званични институции и организации кои постојат во конкретно општеството;

б) неформални - станува збор за извори кои спонтано се креирани од поединци во смисла: разни видови на лични документи, записи, писма, белешки, дневници и т.н, врз основа на кои може да се констатира за животот на поединецот, општествените, политичките, културните... прилики во кои тој живеел, што може да се искористи како посебно значаен извор за проучување на конкретен случај.

Постои и поделба на:

а) извори на случаи кои настануваат спонтано, т.е се појавуваат т.н. инцидентни случаи кои овозможуваат да се идентификува одреден случај, случаи, кои можат да биде предмет на проучување, истражување, токму со примена на методот на случај

б) извори кои се создадени за претстојното истражување, проучување - станува збор за намерно „предизвикани“ случаи во согласност со намерите, целите на истражувањето. Вакви „предизвикани“ случаи се создаваат во науката кога се има потреба од проучување, истражување на некој проблем од круцијално значење, пример општествен проблем кој е неопходно да се реши.

Меѓутоа, без разлика од која поделба при одредување на изворите на податоци за одреден случај ќе се појде, важно е да се искористи целокупната граѓа која ќе ни овозможи детално проучување на случајот, имајќи во вид притоа дека секој случај е уникатен, посебен, различен од другите.

Зошто ни е значаен методот на случај?

“основното начело на научната вистина е дека таа е содржана во целината и дека само во неа се открива (Мојановски, Ц., 1998:266)

При одредување на значењето на овој метод се повикуваме на карактеристиките кои ги истакнува Сузич, Н (1995), според кој:

- обезбедува богата и нагледна дескрипција на случувањата релевантни за случајот;
- Обезбедува наративна хронологија на случаите со нивна анализа;
- Овозможува расветлување на одредени случаи, дава нивен опис и анализа;
- Се фокусира на индивидуалните актери или групи и ги објаснува случките врзани за нив;
- Расветлува специфични настани релевантни за случајот;
- Истражувачот интегрално е вклучен во случајот;
- Настојува да даде што побогат портрет на случајот во известувањата на крај од истражувањето (Hitchcock and Hughes, види кај Сузич, Н., 1995: 322)
- Овозможува длабинско снимање на случајот, на база на мноштво на податоци;
- Се следи динамиката, развојноста, процесуалноста на случајот;

- Лесно се комбинира со другите методи, бидејќи токму целината на постапката и разновидноста на граѓата подразбира користење на други истражувачки процедури и нивно инкорпорирање во случајот;
- Случаите кои ги опсервираме ни покажуваат и ја одразуваат комплексноста на социјалната стварност и можат да ни ги покажат отстапувањата од таа стварност;
- обезбедуваат архивски податоци кои можат да ни бидат значаен материјал за реинтерпретација на условите, причините и фактите;
- понекогаш претставуваат основа за понатамошни истражувања;
- Резултатите од студијата на случај се лесни за интерпретација затоа што не е потребно некое поголемо методолошко знаење за нивно толкување. Јазкот и начинот на презентирање можат да бидат популарно искажани за да останат валидни и во научна и во стручна смисла;
- Резултатите можеме да ги вклучиме во некое поголемо истражување а нејзините резултати да ги дадеме како илустрација на феноменот кој се истражува.

Кои се суштинските карактеристики на студијата на случај?

И покрај тоа што секој случај е различен од другиот, со своја динамика и истиот се проучува во одреден контекст, сепак, постојат одредени универзални карактеристики кои важат воопшто за студијата на случај.

- Има привремени обележја, значајни за проучувањето на избраниот феномен, кои ни помагаат да ја дефинираме нивната природа;
- Поседува географски параметри, кои ни го олеснуваат нивното одредување;
- Има соодветна рамка за дефинирање;
- Може да биде дефинирана во индивидуален или друг партикуларен контекст во одреден момент на време;
- Истата, може да биде дефинирана во согласност со карактеристиките на групата која се проучува;
- Може да биде дефинира со оглед на улогата и функцијата на која и служи;
- Може да биде обликувана во согласност со организационите или институционалните аранжмани (Cohen, Manion & Morrison, 2001:182)

Видови студии на случај

Постојат повеќе видови на случај. Врз основа на исходот, очекуваните резултати, се разликуваат:

- *експлораторна или истражувачка* – служи за изведување на идеите, за поставување на хипотези, поттикнување на експериментални и сервеј истражувања. Може да се иницираат заради проверка на одредени хипотези, со цел сондирање на

проблемот кој заслужува поширока проверка или пак следење на веќе истражен феномен, но феномен за кој се потребни понатамошни проверки;

- *дескриптивна* која може да биде наративна, интерпретативна и евалуативна. Се применува за опис на најзначајните детали за случајот, за интерпретирање на фактите во контекстот на вкупните односи;
- *експланаторна* - служи за објаснување на феномените, толкување на причините и поседиците од појавата и нивниот меѓусебен однос;
- *предиктивна студија на случај* - врз основа на неа се изведуваат релевантни факти врз основа на кои може да се предвиди однесувањето на лица, случки или околности во кои феноменот е истражуван;
- *Контролирачка студија на случај* - се користи за следење на одредени околности и факти кои детерминираат причинско-последични односи поврзани со конкретен случај кој ќе се истражува. Пример: ученик кој под влијание на деликвентска група претставува случај, кој ќе го проучува педагогот во училиште со цел да ги согледа условите и фактите кои го предизвикуваат ова однесување, како би им помогнал на него и на останатите лица да избегнат слични ситуации;
- *Евалуативни студии* - се применуваат за вреднување на релевантните факти и услови важни за случајот кој го проучуваме. Ученик со високи постигнувања се вреднува врз основа на повеќе параметри-мотивираност, интелигенција, ... како би дознале што го детерминира неговиот успех.
- *Интризички* имаат за цел да се разбере внатрешниот свет на поединецот, неговите ставови, субјективни детерминанти за однесување на поединецот;
- *Инструментални студии на случај* - испитуваат пооделни случаи со цел да се сфати нивното значење за околината, нејзиното функционирање и влијание на субјектот или субјектите на кои се однесува;
- *Колективни студии на случај* - се превземаат како би се добиле попотполни слики за својствата и функционирање на колективот за феномените кои влијаат на колективот и средината во која тој се наоѓа;
- *Неструктурираните студии на случај* можеме да ги изведеме од различни ситуации-пр. влијанието на медиумите на пошироката популација. На пр. може да се укаже на мотивите ако едно дете претерано гледа телевизија како се одразува на негово однесување и може да се укаже на мотивите и околностите кои се однесуваат на сите деца;

- *Структурирани студии на случај* - наставата, наставата со помош на компјутери, компјутерски игри кои овозможуваат да врз основа на вештачки создадената нивна структура нивои, бодови, резултати-компјутерски игри, може да се види како таа вештачка структура влијае на едно или повеќе лица и врз основа на тоа да се изведе хипотеза за тоа што од забележаното се однесува на целата популација.

Фази и тек на истражувањата со примена на методот на случај

Секое истражување неминовно поминува низ повеќе последователни фази од истражувачкиот процес

Истражувањата, проучувањата со примена на методот на случај поминуваат низ шест чекори последователни чекори и тоа:

1. Детерминирање и дефинирање на истражувачкото прашање

Одредувањето на истражувачко прашање, проблемот на кој истражувачот ќе го насочи своето внимание е првата алка од истражувачкиот процес. При изборот и дефинирањето на истражувачкото прашање, истражувачот проучува бројна стручна литература која му овозможува фокусирање на конкретни проблеми, нивно издвојување, апстрахирање. Предмет на истражување можат да бидат поединци, групи, програми и сл. Секој предмет е дел од поширок контекст и на него делуваат бројни чинители како: политички, социјални, историски и сл. и лични прашања. Основната задача на истражувачот е да продере во длабината на случајот користејќи притоа најразлични начини на собирање на податоци, обидувајќи се да дојде до докази со кои ќе се одговори на поставеното прашање, проблем.

2. Селектирање на случајот/случаите и одредување на начин на собирање на податоците и техниките за анализирање.

Оваа втора фаза од истражувачкиот процес се нарекува уште и фаза на дизајнирање на истражувањето. Имено, во оваа фаза, истражувачот одредува, кои и какви пристапи ќе користи при одредување на еден или повеќе случаи, секој случај се третира како еден и единствен, секогаш имајќи ја во вид намерата, целта на истражувањето, одредува кои техники и инструменти за собирање на податоци ќе ги користи. Истражувачот ја одредува и временската рамка на истражувањето. Исто така мора да одреди дали ќе се определи за случај кој е уникатен или пак ќе селектира случаи кои се репрезенти на поширок географски регион, со мноштво на параметри или пак ќе земе во предвид некој друг параметар. Истражувачот, однапред одредува какви видови на податоци ќе му бидат потребни и кои техники ќе ги користи за да даде одговор на поставеното прашање. Како алатки за собирање на податоци, најчесто се применуваат: артефакти-физички, анкетирање, интервјуирање, анализа на документација, набљудување и на нив соодветните инструменти, врз основа на кои собира мноштво на квалитативни, но можни се и квантитативни податоци.

3. Подготовка за собирање на податоци

Со студијата на случај се добива огромна маса на податоци од различни извори кои можат да го доведат истражувачот до ситуација да се исплаши, изгуби пред брдото на податоци и да не може да ги селектира истите во согласност со намерата и целта на истражувањето. Оттаму, неопходна е претходна подготовка за справување со огромната количина на податоци. Претходната подготовка, тренинг обука на истражувачот за собирање на податоци подразбира негова оспособеност за сфаќање и разбирање на основните концепти на студијата, на усвојување на одредена терминологија која ќе им овозможи сфаќање и разбирање на процесите, разбирање на методите и примена на техниките кои ќе се користат во студијата; да го сфатат и разберат начинот на собирање на податоци од различни извори и да го оспособи истражувачот за изведување на триангулација во текот на анализата, да се оспособи за начинот на запишување, користење на протоколи, за спазување на временските рокови, оспособување за изведување на наративни вкрстувања и теренски белешки. Следниот чекор по тренинг обуката е спроведување на пилот тестирање со користење на овој метод, при што сите проблеми и недостатоци, сите препреки и бариери, со успех би биле навреме откриени и надминати. Исто така, истражувачот треба да ги има во предвид клучните луѓе, клучните проблеми и настани, да подготви правила за доверба и постојано да бара ревидирање и навраќање на оригиналниот сет на истражувачки прашања.

4. Собирање на податоците на терен

На терен истражувачот собира мношто на податоци кои ги складира во посебни датотеки, на кои се повикува подоцна при пишување на извештајот. Складира и одредени аудио и видео записи кои му овозможуваат навраќање на сведоштвата, приказните и илустрациите кои можат да се користат подоцна, од една страна и кои овозможуваат надминување на пристрасноста која може да се јави во тек на истражувањето, од друга страна. Упатуваат на тоа дали нешто треба да се промени, редефинира во самата постапка на истражување. Забелешките се разбира треба да бидат издвоени од податоците кои се собираат и чуваат за анализа.

5. Евалвација и анализа на податоците

Ова е претпоследната фаза од истражувачкиот процес. Во оваа фаза истражувачот користи најразлични техники на анализа на податоците. Истражувачите ги категоризираат, табелираат и рекомбинираат податоците за решавање на поставеното прашање, прашања. Се добиваат најчесто квалитативни податоци, а за нивна поткрепа и поддршка се користат и квантитативни податоци. Како техника се користат и случаи од повеќе други истражувачи, па проблемот се разгледува од различни перспективи и се има увид во применетите различните дизајни. Сето тоа, му овозможува на истражувачот подлабоко да продере во студијата на случај.

Целта на студијата, е да се направи вкрстена проверка на фактите, да се постигне т.н. дијалектичка анализа, да се воочат одредени слабости кои ќе покренат примена на нови техники за собирање на дополнителни податоци-најчесто се применуваат дополнителни кратки интервјуа. Во текот на евалуација и анализата на процесот, истражувач останува отворен за нови можности и сфаќања. Студијата на случај како метод, со оглед на тоа што користи повеќе техники и инструменти за собирање на податоци, им овозможува на истражувачите да ја применат триангулацијата со цел да се зајакне истражувањето и да се дојде до соодветни заклучоци.

6. Подготовка на извештајот

Целта на писмениот извештај е да се прикаже начинот на кој е третиран проблемот, и како истиот да му се долови на читателот. Со студиите на случај се презентираат податоци за конкретни феномени, нивни манифестации, презентирани се животни искуства, начини на однесување, кои можат да ги насочат консументите за примена на презентираното искуство во нивниот сопствен живот. Постојат повеќе техники за опишување на извештајот-како приказна, како нацрт и сл, наменети за поширока читателска публика.

При пишување на студија на случај истражувачот мора да почитува одредени правила:

- Избегнување на новинарскиот стил на пишување, постигнување на сензационалност и анегдотско презентирање на случаите;
- Секогаш да се има во предвид теоријата и поврзаноста со неа, особено при толкување на фактите;
- Да се претстават сите факти, се она кое е забележано и е во врска со испитуваниот феномен;
- Да не се пребрзува со генерализации;

Слаби страни на методот на случај

Основната слабост на овој метод е таа што со негова помош се собираат мноштво на информации кои не можат научно валидно да се зафатат.

Непостоење на јасни критериуми за определување на тоа што е случај кој треба да подложи на проучување, но се зависи од интересот, самоволноста на истражувачот;

- Долготрајност на истражувањето- случајот кога ќе заврши не е ист како кога започнало истражувањето, нема повторливост, репликабилност на случаи;
- Бара енорни вложувања од страна на истражувачот, па понекогаш и финансиски импликации;
- Резултатите често не е можно да се генерализираат со исклучок на случаите кога ги користи истражувач кој ја гледа нивната апликација;

- Не се лесно достапни за проверка на обновените истражувања, така да можат да бидат доволно селективни, збунувачки, субјективни и необјективни.
- Подложни се на истражувачките заблуди и покрај настојувањата за да се биде рефлексивен (Nisbet i Watt, 1984)

Заклучок

Како специфичен истражувачки потфат, студијата на случај претставува еден од најдобрите начини за истражување и унапредување на школската пракса. Истиот по многу нешта се разликува од другите методи и постапки за проучување на одредени феномени, бидејќи на доста едноставен начин овозможува да се сфати целината, контекстот во кој се пројавува одреден случај со сите негови специфичности и белези. Се фокусира на поединецот, групата или феномените со цел научно и стручно да се објасни специфичноста на случајот во однос на постојните норми и стандарди. Резултатите кои се добиваат од студијата на случај можат да ни послужат да му помогнеме на поединецот или на групата, да го елиминираме негативното влијание, да го подобриме резултатот, да ја разбереме или контролираме ситуацијата. Дава свој придонес во градење на теоријата на конкретната дисциплина, одговор на повеќе поставени прашања во истата, надминување на противречностите и слабостите на кои се јавуваат во нејзини рамки, но е посебно значаен, врз основа на резултатите кои се добиваат за унапредување на практиката, за разбирање и расветлување на појавите во нивниот природен реален контекст.

Литература:

- Cohen, L. and Manion, L. (1994). Research methods in education (fourth edition). London: Routledge.
- Cohen, L., Manion, L., and Morrison, K. (2001). Research methods in education – 5th edition. London: Routledge/Falmer.
- **Мојаноски, Ц. (1998) Методологија на научно-истражувачката работа, Штип: 2-ри Август принт**
- Suzić, N. (1995). Osobine nastavnika i odnos učenika prema nastavi. Banja Luka: Narodna i univerzitetska biblioteka "Petar Kočić"
- **Suzić, N. (2007) Primenjena pedagogoska metodologija, Banja Luka: XBS**
- Yin, R. K. (1984). *Case study research: Design and methods*. Newbury Park, CA: Sage.